

БӨЛІМ: БАСТАУЫШ СЫНЫП

Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру

ЖАРИЯЛАНДЫ
25.02.2026

ТІРЕК СӨЗДЕР

bilimger, бағалау, бақылау, дерек, жоба, зерттеушілік құзыреттілік, ізденіс, рефлексия, сұрақ қою, тәжірибе

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/187414/>

Жарасова Ақерке Сарсеновна

Алматы облысы, Алатау қаласы, Жетіген ықшам ауданы

№6 орта мектебі КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

АННОТАЦИЯ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларында зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылады. Негізгі екіпін сұрақ қою мәдениеті, бақылау мен тәжірибе жүргізу, дерек жинау және өңдеу, нәтижені ұсыну, рефлексия жасау әрекеттеріне түсіріледі. Сабақ құрылымына ықшам зерттеу тапсырмаларын енгізу баланың танымдық белсенділігін елеулі арттырады. Ұсыныстар сабақта қолдануға ыңғайлы және бағалау өлшемдерімен толықтырылған. Әдістер оқу мотивациясын күшейтіп, пәндік мазмұнды түсінуге де ықпал етеді. Бұл бағыт мұғалім жұмысына кәсіби нақты бағдар береді.

Кілт сөздер: зерттеушілік құзыреттілік, ізденіс, сұрақ қою, бақылау, тәжірибе, дерек, рефлексия, жоба, бағалау.

КІРІСПЕ

Зерттеушілік құзыреттілік бастауыш мектепте қалыптасса, оқу әрекеті мәнді болады. Бала құбылысты байқап, себеп іздеп, дәлел келтіруге үйренеді. Мұғалім оқу мазмұнын өмірлік жағдайлармен ұштастырғанда қызығушылық күшейеді. Бұл дағды пәндік білімді тереңдетеді және тілдік дамуымен тікелей байланысады. Тапсырма жүйелі берілсе, оқушы жауапты болуға біртіндеп дағдыланады. Жұмыстар мәтін түсінуін, есептеуін

және пікір айтуын дамытады. Мақалада тәжірибеге сүйенген тәсілдер беріліп, оларды сабақ жоспарында реттеу жолы ұсынылады.

ЗЕРТТЕУШІЛІК МӘДЕНИЕТТІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Зерттеушілік құзыреттіліктің мазмұны және жас ерекшелік мүмкіндігі

Бастауыштағы ізденіс ересектердегі ғылыми жұмысқа ұқсамайды, бірақ өз логикасы бар. Оқушы мәселені көреді, болжам айтады, қарапайым әрекет жасайды. Мұғалім күрделі терминмен жүктемей, қадамды нақты бірден көрсетеді. Тапсырма қысқа болса, бала шаршамай, нәтижеге сенімді жетеді. Құзыреттілік құрамына қызығушылық, сұрақ қоя білу, дәлелге сүйену кіреді. Қауіпсіз жұмыс пен құралды ұқыпты ұстау да қажет. Сабақтағы шағын зерттеу мәтін, математика, дүниетану мазмұнымен тығыз қабысады. Оқушы өз байқауын сөзбен жеткізіп, сыныптастарының пікірін тыңдайды. Мұғалім сыныпта дәлелді сөйлеуді үнемі үлгі етіп көрсетеді. Сабақта рөлдер бөлінсе, әр бала өз үлесін сезінеді. Мұғалім қысқа нұсқаулық береді, кейін өзі бақылаушы болып қалады. Қалташа портфолиоға әр жазба, сурет, кесте ұдайы жиналады. Тоқсан соңында оқушы өз ілгерілеуін өзі айқын байқайды. Жұмыс нәтижесі сынып бұрышында көрнекі қойылып, балалар оны қарап отырады. Осы ортада жауапкершілік, ынтымақтастық және табандылық біртіндеп бекиді.

Сұрақ қою және проблеманы нақтылау дағдысын дамыту

Зерттеу сұрақтан басталады, сондықтан сұрақ қоюға арнайы уақыт бөлінеді. Мұғалім «не байқалды?» және «неге солай?» үлгісін тұрақты қолданады. Бала бірден дұрыс жауап таппауы мүмкін, бірақ ойлау бағыты қалыптасады. Сұрақтар тақтада көрнекі тұрады, кейін оқушы бірте-бірте өзі құрастырады. Сұрақ үлгілері бар карталар сөйлеуге тірек болады және қателікті азайтады. Қате қойылған сұрақ үлгі арқылы түзетіліп, жаңа нұсқа дәптерге қайта жазылады. Проблеманы нақтылау үшін салыстыру тәсілі жиі нәтижелі болады. Мысалы, екі мәтін немесе екі сурет беріліп, айырмашылық айтылады. Оқушы айырманы дәлелмен байланыстырып, болжамын қысқа түрде жазады. Жұмыс жұпта өтсе, ұялшақ балалар да еркін сөйлейді. Сұрақ сапасын арттыру үшін өлшем қолданылады:

- Сұрақ бір құбылысты дәл көрсетіп, тақырыптан ауытқымасын.
 - Жауап міндетті түрде бақылауға, өлшеуге немесе мысалға сүйенсін.
 - Тіл қарапайым болсын, түсініксіз сөздерден оқушы бас тартсын.
- Осындай тәртіп ойды жинақтауға және артық сөзден арылуға үйретеді.

ДЕРЕКПЕН ЖҰМЫС ЖӘНЕ НӘТИЖЕНІ ҰСЫНУ

Бақылау, тәжірибе және дерек жинауды сабаққа кіріктіру

Бақылау дағдысы қалыптаспаса, зерттеу үстірт болады. Мұғалім серуен, тәжірибе, мәтін талдау кезінде белгілеуді үйретеді. Бастауышта дерек кесте, белгі, сурет және өлшем түрінде жиналады. Мысалы, өсімдіктің өсуін апта сайын өлшеп, күнделікке түсіруге болады. Тәжірибе қауіпсіз және қысқа болуы керек, құрал қолжетімді таңдалады. Әр әрекет алдында ереже айтылып, жұмыс орны мұқият дайындалады. Бала нәтижені көзімен көріп, себепті өз сөзімен түсіндіреді. Пәндік термин біртіндеп енгізіледі, бірақ түсінік бірінші тұрады. Мұғалім деректің дәлдігін сұрайды, өлшеуді қайта мұқият тексертеді. Қателесу табиғи құбылыс ретінде қабылданып, түзету жолы көрсетіледі. Белгілеу үшін стикер, таңба, қысқа код әртүрлі қолданылады. Өлшем бірлігі алдын ала түсіндіріліп, әр топ бірдей құрал пайдаланады. Жиналған мәлімет мәтінмен салыстырылып, дәлел сөзбен ашық айтылады. Тәжірибе алдында болжам жазылып, соңында оның орындалуы сыныпта тек дерекпен салыстырылады. Осылайша оқушы ұқыптылық пен дәлдікке біртіндеп нақты машықтанады.

Ақпаратты өңдеу, қорытынды жасау және таныстыру мәдениеті

Дерек жиналған соң, оны түсіндіру кезеңі басталады. Мұғалім оқушыға «не өзгерді?» және «нені дәлелдедік?» сұрақтарын қояды. Балалар кестені оқып, бір қорытындыны қысқа сөйлеммен жазады. Кейде дерек баған түрінде салынып, өзгеріс көзбен көрінеді. Оқушы санды ғана айтпайды, оның мәнін толық түсіндіреді. Топтар айырмашылықты бірге талқылап, ортақ шешімге ақырында келеді. Айтылым алдында үш бөлімді жоспар жасалып, сөз реті сақталады. Қорытындыда артық сөз болмайды, тек байқау мен дәлел айтылады. Әр топ деректерін салыстырып, ортақ белгі мұқият іздейді. Бұл әрекет логикалық ойлауды және тілдік дәлдікті айтарлықтай күшейтеді. Таныстыру үшін плакат, слайдсыз постер немесе ауызша есеп қолайлы. Оқушы нәтижесін айтқанда көз байланысын сақтайды және тыңдаушыға құрмет білдіреді. Сыныптастары екі сұрақ қойып, бір пайдалы кеңес айтады. Мұғалім академиялық адалдықты түсіндіреді және өз өлшеуін ғана айтуға үйретеді. Осы жұмыс баланың өз еңбегіне сенімін бірден күшейтеді.

БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТАНДЫРУ

Бағалау, рефлексия және үймен серіктестік арқылы дағдыны бекіту

Зерттеушілік құзыреттілік бағалауда тек жауап емес, үдеріс ескеріледі. Мұғалім рубрика қолданса, бала нені жақсартатынын нақты түсінеді. Өлшемдер қысқа әрі нақты болады: сұрақтың анықтығы, деректің дәлдігі, қорытындының негізділігі. Қалыптастырушы кері байланыс «келесі қадам» түрінде әрқашан беріледі. Бір оқушы жетістік айтады, екіншісі ұсыныс қысқа береді. Бұл өзара бағалауды мәдениетті етеді.

және реніш туғызбайды. Оқушыға үш тармақты чек-парақ беріліп, ол өзін өзі белгілеумен бағалайды. Сабақ соңында рефлексия минутын арнайы әр сабақта беру маңызды. Оқушы «мен бүгін не үйрендім?» деп қысқаша бір сөйлем жазады. Кейін «келесі жолы нені өзгертемін?» деп жоспар құрады. Бұл тәсіл өзіндік реттеуді дамытады және қателіктен қорықпауға үйретеді. Үйде ата-анаға күрделі жоба жүктелмейді, бақылауды бірге жасау жеткілікті. Мысалы, су үнемдеу, ауа райын белгілеу, кітаптағы деректі салыстыру. Мұғалім ата-анамен байланысып, қолдау сөзін нақты айтады. Осы сабақтастық қызығушылықты сақтап, зерттеу әрекетін тұрақты әдетке айналдырады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бастауышта зерттеушілік құзыреттілік оқушының оқу әрекетін жандандырады. Сұрақ қою, бақылау, тәжірибе, дерек өңдеу және таныстыру бірізді орындалса, бала ойды дәлелмен жеткізеді. Мұғалім ықшам зерттеу тапсырмаларын жүйелі енгізгенде, пәндік білім тереңдейді. Бағалау үдерісті көрсетсе, оқушы жауапкершілікті терең әрі сезінеді. Рефлексия мен үй қолдауы дағдыны бірлескен түрде тұрақты бекітеді. Нәтижесінде бастауыш түлек оқуында белсенді, ізденімпаз, дербес және дәлелді пікір айта алатын тұлға болып қалыптасады. Бұл келесі оқу сатысына сенімді өтуді қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. МЖМБС: мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты құжаты.
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>
2. Үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы бұйрықтың ресми мәтіні.
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767>
3. Әдістемелік нұсқау хат 2025–2026 оқу жылына арналған құжат.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/111%20KZ%20KZ%20KZ.pdf>
4. Бастауыш сынып білім алушыларының жобалау-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/54%2054%2054%2054%2054%20%20KZ%20%20KZ%20%20KZ.pdf>
5. Жаңартылған МЖМБС және YOЖ енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/1.4343434343%20%20KAZ%20%20KAZ%20%20KAZ.pdf>
6. Зерттеушілік оқыту (Inquiry-Based Learning) бойынша әдістемелік ұсынымдар.
<https://uba.edu.kz/storage/app/media/999999%20VV%20KZ%20KZ%20KZ.pdf>
7. Бастауыш сыныпта зерттеушілік және жобалау іс-әрекетін дамыту.
<https://orleu-edu.kz/%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%83%D1%8B%D1%88-%D1%81%D1%8B%D0%BD%D1%8B%D0%BF%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%82%D0%B5%D1%83%D1%88%D1%96%D>

0%BB%D1%96%D0%BA-%D0%B6%D3%99%D0%BD%D0%B5-%D0%B6/

8. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік және жобалық іс-әрекеті (курс).
<https://lms.orleu.edu.kz/course/info.php?id=675&lang=kk>

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.